

ZNAČAJ INSTITUCIONALNIH PROMENA U EKONOMIJI SRBIJE KROZ ISTORIJU

UREDILI
JELENA MINOVIĆ
MILICA KOČOVIĆ DE SANTO
ALEKSANDAR MATKOVIĆ

COGNOSCERE EST MUTARE

INSTITUT
EKONOMSKIH
NAUKA

cei

Centar za
Ekonomsku
Istoriju

Beograd 2021

IZDAVAČ

**Institut ekonomskih nauka
Zmaj Jovina 12, Beograd
Tel. (011) 2622-357, 2623-055
Faks: (011) 2181-471
www.ien.bg.ac.rs
office@ien.bg.ac.rs**

UREDNICI

**Jelena Minović
Milica Kočović De Santo
Aleksandar Matković**

ZA IZDAVAČA

Jovan Zubović, direktor

RECENZENTI

**Dragana Gnjatović, redovni profesor
Vesna Aleksić, naučni savetnik
Ranka Gašić, naučni savetnik**

LIKOVNO GRAFIČKA OBRADA

Zorica Smilović

ISBN 978-86-89465-67-9

**INSTITUT
EKONOMSKIH
NAUKA**

cei

**Centar za
Ekonomsku
Istoriju**

Monografija je izdata uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja

.....

ZNAČAJ INSTITUCIONALNIH PROMENA U EKONOMIJI SRBIJE KROZ ISTORIJU

.....

UREDILI

Jelena Minović, Milica Kočović De Santo, Aleksandar Matković

Centar za ekonomsku istoriju
Institut ekonomskih nauka u Beogradu

2021

SADRŽAJ

PREDGOVOR 9

KONTEKST I KULTURA

- 17 **Boris BEGOVIĆ**
Institucionalne i kulturne promene u izučavanju ekonomske istorije
- 34 **Milica KOČOVIĆ De SANTO**
Istorijske lekcije o institucionalnim promenama u resoru kulture značajne za promišljanje o alternativnoj ekonomskoj politici i sistemski održivim rešenjima
- 57 **Jelena RAFILOVIĆ**
Institucionalne promene i pitanje zemljišne svojine u Srbiji do Drugog svetskog rata

PRIVREDNE TRANSFORMACIJE

- 73 **Ranka GAŠIĆ**
Uticaj državne regulative na poslovanje fabrike automobila „Crvena zastava“ 1954-1991
- 88 **Božo DRAŠKOVIĆ, Svetozar KRSTIĆ**
Obrnuta tranzicija promena sistema iz socijalizma u kapitalizam
- 114 **Aleksandar MATKOVIĆ**
Unfree Labor, From Hanoi to Belgrade: Chinese Investment And Labor Dispatch In The Case Of 750 workers from Vietnam

BANKARSTVO, MONETARNA I PORESKA POLITIKA

- 137 **Saša ILIĆ**
Bankarstvo socijalističke Jugoslavije: istorija neprekidnog transformisanja
- 151 **Ognjen TOMIĆ**
Monetarna politika Narodne banke nakon ukidanja Opšteg Investicionog fonda (1963-1968)
- 175 **Srđan MILOŠEVIĆ**
Poresko opterećenje seljaštva u Jugoslaviji posle Drugog svetskog rata (1945-1952)

SARADNJA SA INOSTRANSTVOM

- 201 **Aleksandra FOSTIKOV**
Strani uticaji na razvoj zanatstva srednjovekovne Srbije
- 212 **Emilija CVETKOVIĆ**
Novi oblici ekonomske saradnje sa inostranstvom i(li) samoupravljanje: institucionalni okviri zajedničkih ulaganja u Jugoslaviji tokom 1967. i 1968. godine
- 233 **Sanja RADOVIĆ**
Glavni institucionalni problemi u jugoslovensko-kineskoj ekonomskoj saradnji 1970-ih

MONOPOLI I KORUPCIJA

- 253 **Dragana GNJATOVIĆ**
Monopolska moć udruženja oštećenih poverilaca: primer Komiteta za zaštitu francuskih imalaca srpskih zajmova
- 269 **Vesna ALEKSIĆ**
Korupcija kao posledica nedovršenih institucionalnih promena u bankarstvu KJ
- 283 **Marko MILJKOVIĆ**
Naftni tajkun Rada Pašić: Institucionalizovana korupcija u Kraljevini Jugoslaviji na primeru razvoja naftne industrije
- 300 **Jelena MINOVIĆ, Slavica STEVANOVIĆ**
Promene institucionalnog okruženja u Srbiji u poslednje dve decenije

Ognjen TOMIĆ

Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd

Poglavlje 8:

MONETARNA POLITIKA NARODNE BANKE 1963-1968: CILJEVI I REZULTATI

Abstrakt: *U radu se ispituje monetarna politika Narodne banke Jugoslavije u periodu 1963-1968, za vreme guvernera Nikole Miljanića. Reforme u kreditno-monetarnom sistemu, unutrašnje reforme Narodne banke i ukidanje društveno-investicionih fondova doveli su do porasta značaja monetarne politike u Jugoslaviji. Narodnoj banci data je velika uloga u vođenju ekonomske politike i postavljeni su ambiciozni ciljevi monetarne politike. Analizom rezultata na osnovu podataka iz godišnjih izveštaja Narodne banke, dolazi se do zaključka da postavljeni ciljevi u većoj meri nisu ispunjeni. Konačno, poslednji deo istraživanja posvećen je objašnjenju uzroka neuspeha monetarne politike, na osnovu mišljenja dvojice savremenika, istaknutih ekonomista Ive Perišina i Branka Horvata.*

Ključne reči: *Narodna banka Jugoslavije, privredna reforma, monetarna politika, bankarski sistem, društveni investicioni fondovi*

.....
151

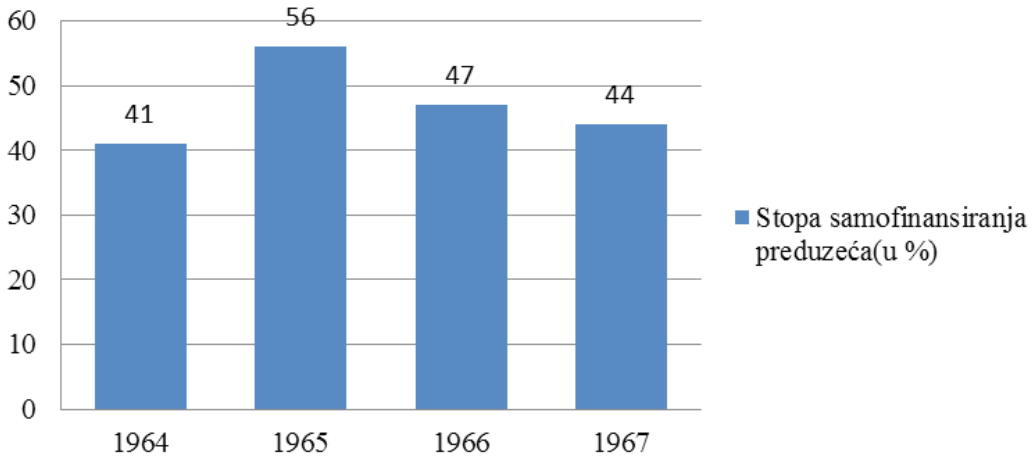
UVOD

Jugoslavija je tokom šezdesetih godina dvadesetog veka prolazila kroz velike promene na političkom, društvenom i ekonomskom nivou. Na društveno-ekonomskom planu najvažnije su bile dve reforme koje su sprovedene 1961. i 1965., ali i u međuperiodu između ove dve godine, vršene su značajne promene u funkcionisanju jugoslovenskog privrednog sistema. Zajednički cilj svih reformi bio je stvaranje slobodnijeg tržišta u Jugoslaviji, uspostavljanje slobodnije trgovine sa inostranstvom, povećanje produktivnosti preduzeća i pojedinaca i efikasnija raspodela sredstava akumulacije. Fokus ovog istraživanja biće ispitivanje monetarne politike Narodne banke Jugoslavije kao važnog faktora sprovođenja ovih reformi na osnovu izvora – godišnjih izveštaja Narodne banke i relevantne literature. Kao početna godina uzeta je 1963., kao godina kada je sprovedena unutrašnja reforma kreditno-monetarnog sistema u okviru Narodne banke i kao godina u kojoj je ukinut Opšti investicioni fond (OIF), čime je počeo proces ukidanja društvenih investicionih fondova, koji će dovesti do premeštanja finansijske moći iz fondova u banke.

UKIDANJE DRUŠTVENIH INVESTICIONIH FONDOVA

Jedna od najvažnijih promena bilo je postepeno ukidanje Društvenih investicionih fondova (DIF). Društveni investicioni fondovi osnovani su 1953., kao instrument relokacije akumulacije na osnovu društvenog plana. Postojale su tri vrste: Opšti investicioni fond (OIF), na nivou federacije, Republički investicioni fondovi (RIF), na nivou republika, i Lokalni investicioni fondovi (LIF), na nivou opština (Golijanin, 1983, 35). Ovi fondovi funkcionisali su kao tipična institucija centralnog planiranja: sakupljali su sredstva od preduzeća na osnovu posebnih „kamata“ koje su preduzeća plaćala na ime korišćenja društvenih sredstava, a zatim iz sakupljenog fonda finansirali projekte na osnovu društvenog plana (Horvat, 1984, 128). Ovaj mehanizam bio je koristan prilikom obnove zemlje i u razvijanju nerazvijenih delova države, ali suštinski je značio otuđenje akumulacije od preduzeća i smanjenje njihove stope samofinansiranja. To je vodilo do manje zainteresovanosti za rad i uticalo na produktivnost preduzeća (Perišin, 1975, 64-66). Zbog toga je, 1963., doneta odluka o ukidanju Opšteg investicionog fonda, a ubrzo zatim i republičkih i lokalnih fondova. Smatralo se da će, ukidanjem društvenih investicionih fondova i povećanjem stope samofinansiranja preduzeća, doći do povećanja njihove odgovornosti u rukovanju finansijama i investiranju, i povećanja produktivnosti. Nažalost, to se nije desilo – radnički saveti su, nakon dobijanja dodatnih sredstava usled oslobađanja obaveze plaćanja kamate, ista iskoristili za povećanje svojih plata umesto za investicije. Prosečan prihod po stanovniku porastao je 24% u periodu 1965-67, dok je društveni dohodak u istom periodu porastao samo 11%. Ali, umesto da povećaju produktivnost kako bi smanjili taj deficit, oni su se obratili bankama za kredite kako bi ga pokrili (Dyker, 1990, 70-75). Stepen samofinansiranja preduzeća, nakon kratkog porasta, opet je počeo da opada, usled sve veće oslonjenosti na kredite (grafikon 1).

Grafikon 1: Stopa samofinansiranja preduzeća (1964-1968) u (%)

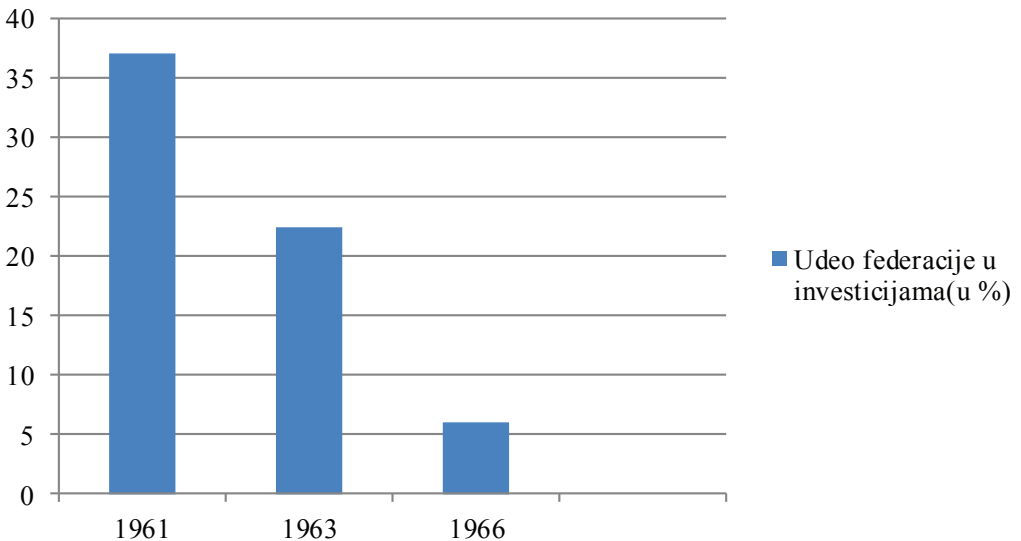

Izvor: Autorski prikaz, podaci preuzeti iz: (Perišin, 1975, 51).

153

Drugi cilj ukidanja društvenih investicionih fondova bila je decentralizacija. Ako se pogleda procenat učešća federacije u ukupnim investicijama, može se reći da je ovaj cilj ispunjen u daleko većoj meri (slika 2).

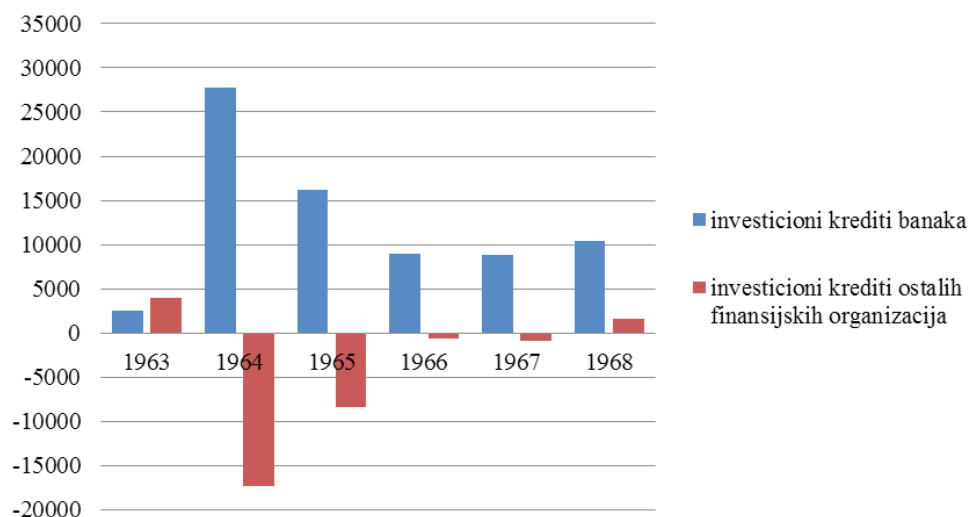
Grafikon 2: Udeo federacije u investicijama (1961-1966) u (%)

Izvor: Autorski prikaz, podaci preuzeti iz: (Perišin, 1975, 50).

Ove reforme smanjile su, dakle, uticaj centralne vlade i planiranja na privredu. S druge strane, uticaj banaka, i preko njih, Narodne banke Jugoslavije, porastao je sa porastom značaja kredita. Do ove promene došlo je najvećim delom tokom 1964. i 1965. godine, kada se desio najveći prenos sredstava iz društvenih investicionih fondova u banke (grafikon 3).

Grafikon 3: Pozajmljena sredstva privrednih organizacija: investicioni krediti banaka i investicioni krediti ostalih finansijskih organizacija, 1963-1968 (u milionima dinara, 1968)

Izvor: Autorski prikaz prema podacima preuzetim iz: Godišnjeg izveštaja Narodne banke Jugoslavije 1968, str. 43.

Osim toga, 1963. godine, u Narodnoj banci došlo je do unutrašnje reforme, koja je dodatno ojačala sposobnost centralne banke da sprovodi monetarnu politiku i utiče na ekonomiju.

REFORMA KREDITNO-MONETARNOG SISTEMA 1963.

Početak 1963., izvršene su značajne promene u kreditno-monetarnom sistemu, čiji je cilj bio poboljšanje efikasnosti kreditnog mehanizma. Tvorac tih promena bio je Nikola Miljanić¹, tadašnji guverner Narodne banke (Golijanin, 1983, 40). Proces oživljavanja privredne aktivnosti započeo u 1962., i potreba da se kredit-

¹ Nikola Miljanić (1921-1972), guverner Narodne banke Jugoslavije od 1962. do 1969. godine.

na politika bolje osposobi da ga podržava i stimuliše, kao i sve intenzivnije uključivanje Jugoslavije u međunarodnu robnu razmenu, bili su razlozi uspostavljanje novog kreditnog mehanizma.²

Osnovni instrument kreditnog regulisanja postaje definisanje vrsta, uslova odobravanja i namena kratkoročnih kredita. Uslovi, namene i korisnici bankarskih kredita unapred su jasno definisani, čime je otklonjena neizvesnost privrednih organizacija u pogledu mogućnosti korišćenja kredita. Uslovi su definisani po objektivnim kriterijumima, kao što je bio promet robe.³

Osnovno sredstvo Narodne banke, kojim je ona uticala na kreditni potencijal poslovnih banaka bio je kredit koji je odobrala tim bankama. Primenjivano je načelo da Narodna banka odobrava kredite poslovnim bankama u iznosima potrebnim da se obezbedi dogovarajući kreditni potencijal u skladu sa postavljenim uslovima i namenama kreditiranja, kao i odgovarajuća likvidnost banke. Narodna banka je praktično bez značajnijih ograničenja odobrala ove kredite sve dok se poslovna banka pridržavala postavljenih uslova i namena kreditiranja (Golijanin, 1983, 45).

I na kraju, izvršene su značajne izmene na području međubankarskih kreditnih odnosa. Isključivanjem republičkih banaka i specijalizovanih banaka kao posrednika između Narodne banke i komunalnih banaka, Narodna banka je osposobljena za efikasno kreditno-novčano regulisanje. Samim tim ublaženo je u znatnoj meri načelo teritorijalnosti u bankarskom sistemu.⁴

Ovom reformom, i sa istovremenim ukidanjem društvenih investicionih fondova, Narodna banka dobila je jasnija ovlašćenja i više mogućnosti za aktivnije vođenje monetarne politike.

CILJEVI MONETARNE POLITIKE NARODNE BANKE JUGOSLAVIJE

Monetarna politika je deo opšte ekonomske politike koja se sastoji od skupa mera koje utiču na tok privrednog života stvaranjem, poništavanjem, raspodelom i preraspodelom novčane kupovne snage (Vučković, 1960, 147). Ponekad se u terminologiji pravi razlika između kreditne i monetarne politike, pa se termin kred-

2 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1963., 31.

3 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1963., 31-32.

4 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1963., 34.

itna politika koristi da označi uslove pod kojima se izdaju krediti centralne banke privredi, dok se termin monetarna politika ograničava na politiku emisije novca. Ipak, budući da obe ove politike imaju isti cilj, a to je regulisanje novčane mase, često se koristi termin kreditno-monetarna politika, ili se prilikom korišćenja termina monetarna politika podrazumeva da obuhvata i kreditnu politiku (Golijanin, 1979, 30-32). Međutim, iako se oko definicije šta je to monetarna politika ekonomisti slažu, oko njene uloge i značaja postojali su, tokom šezdesetih godina različiti stavovi. Ekonomisti su se delili na one koji su davali veliki značaj monetarnoj politici – ili tzv. „monetariste“, i one koji su smatrali da monetarna politika ima ograničenu moć i da je za uspešno vođenje ekonomske politike potrebno sprovesti i druge instrumente, prevashodno fiskalnu politiku⁵ (Ugričić, 1967, 360-362). Osim toga, postojala su i različita shvatanja o ciljevima monetarne politike. Neki ekonomisti smatrali su da je jedini cilj monetarne politike bio održavanje stabilnosti cena i deviznog kursa valute, dok su drugi isticali da monetarna politika takođe treba da doprinese održavanju optimalne stope privrednog rasta i postizanju pune zaposlenosti (Ugričić, 1967, 362-364). Guverner Narodne banke Jugoslavije od 1962., Nikola Miljanić, definisao je ciljeve monetarne politike na sledeći način: „Neposredni cilj monetarne politike, generalno uzevši jeste da obezbedi potrebnu količinu novca za obavljanje date materijalne proizvodnje i njene raspodele. Novčano-kreditna politika zadrži dvojake elemente – kvantitativne i kvalitativne. Treba da odredi količinu novca koja se stavlja na raspolaganje privredi (kvantitet), i njenu raspodelu (kvalitet)“ (Miljanić, 1964, 360). On zatim ističe da novčano-kreditna politika treba da bude usmerena na to da kreiranje novčane mase bude usklađeno sa porastom BDP, odnosno da se stopa porasta novčane mase poklapa sa stopom porasta BDP. S druge strane, u kvalitativnom smislu, novčano-kreditna politika znači selekciju, odnosno favorizovanje putem novca, odnosno kredita određenih privrednih aktivnosti koje su od velikog značaja za privrednu situaciju u zemlji (Miljanić, 1964, 360). Kao što vidimo, guverner je pripadao grupi ekonomista koji su davali veliki značaj monetarnoj politici, a njene ciljeve postavljali široko. Nakon već pomenute reforme kreditno-monetarnog sistema iz 1963., Narodna banka donela je program monetarne politike i navela konkretne ciljeve koje je ona trebalo da postigne u narednim godinama. Ovi postavljeni ciljevi mogu se podeliti u pet oblasti:

5 Pristalice ove teorije nazivaju se i „kejnzijanci“, po Džonu Majnardu Kejnzu (1883-1946).

1. Spoljna trgovina, platni bilans: pozitivan platni bilans, odnosno uvoz pokriven izvozom.
2. Inflacija i cene: umeren rast cena i niska inflacija.
3. Investicije, lična potrošnja i tražnja: smanjenje, dolazak na realni, održivi nivo.
4. Novčana masa: Rast novčane mase sporiji od rasta BDP.
5. Rast BDP po sektorima: Fokusiranje na poljoprivredu, proizvodnju deficitarnih proizvodnja i izvoznih artikala.⁶

Interesantno je da nema pominjanja kontrole nezaposlenosti kao jednog od ciljeva – to je problem koji je ignorisan od strane jugoslovenskih vlasti (Woodward, 1995, 188-189). Nezaposlenost je u Jugoslaviji bila visoka, naročito za jednu socijalističku zemlju, što je izazivalo brojne poremećaje u jugoslovenskoj privredi (Horvat, 1984, 136). Jasno je da su ovako postavljeni ciljevi monetarne politike imali restriktivan karakter. Narodna banka ubrzo je počela da sprovodi mere koje su trebale da doprinesu njihovom ispunjenju.

MERE MONETARNE POLITIKE

S obzirom na postavljene stabilizatorske ciljeve Narodne banke u monetarnoj politici, mere koje su sprovedene od 1964. bile su uglavnom restriktivnog karaktera. Pretežno su ciljani investicioni i potrošački krediti – time se želela smanjiti preterana potrošnja i investiranje u osnovna sredstva, i privreda postaviti na pravac „održivog razvoja“. Tako je u drugoj polovini 1964., kao početna mera stabilizacionih mera, povećana stopa obaveznih rezervi poslovnih banaka kod Narodne banke sa 20% na 30%.⁷ Kako bi smanjilo investiranje u osnovna sredstva, uvedena je obaveza kod poslovnih banaka da najmanje 20% ukupnih kredita za investiranje daju za kreditiranje investicija u obrtna sredstva. Takođe, izmenjen je Zakon o privred-

⁶ Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1964, 3-6.

⁷ U odnosu na današnje standarde, ovo su vrlo visoke stope obavezne rezerve. U 2021., stopa obavezne rezerve Narodne banke Srbije iznosi od 0% na dinarske izvore do dve godine, do 5% na dinarske izvore preko dve godine, i od 13-20% na devizna sredstva. Mnoge zemlje sveta danas imaju 0% stopu obaveznih rezervi, uključujući i najveću ekonomiju po nominalnom BDP – SAD (od marta 2020.). U Kini (najveća ekonomija po realnom BDP), stopa obaveznih rezervi iznosi 17%.

no-planskim merama u tom smislu što su iz kreditnog potencijala poslovnih banaka namenjenog za investicije u osnovna sredstva isključena sredstva garantnih iznosa i sredstva učešća depozita po poslovima sa inostranstvom. Na polju kredita stanovništvu, sužena je definicija kreditne sposobnosti za dobijanje potrošačkih kredita, što je trebalo da uspori potrošnju.⁸

Naredne, 1965. godine, došlo je do velike privredne reforme, i reorganizacije bankarskog sistema. Ove promene nisu uticale na monetarnu politiku, koja je zadržala svoj restriktivni karakter – štaviše, donete su još restriktivnije mere. Stopa obaveznih rezervi poslovnih banaka kod Narodne banke povećana je na 35%, a uslovi za dobijanje potrošačkih kredita su dodatno pooštreni - uvedeno je učešće korisnika kredita u visini od 20% kod kredita za zalihe i od 50% kod kredita za kupovinu robe.⁹

Poslovne banke morale su bar 25% svojih investicija da odrede za finansiranje obrtnih sredstava. Kako mere koje su pogađale banke očito nisu bile dovoljne, donet je i propis po kojem su privredne organizacije mogle samo 80% svojih sredstava da koriste za investicije u osnovna sredstva, a 20% moralo je da ide u obrtna sredstva.¹⁰

Rezultati postignutim ovim merama bili su zadovoljavajući, pa je u izveštaju Narodne banke na kraju godine zaključeno da su ciljevi monetarne politike ispunjeni i da je privreda vraćena na put realnog i održivog rasta.¹¹ Sledeće, 1966. godine, stabilizacione mere su produžene i pooštrene, a istovremeno su izvršena dalja prilagođavanja zahtevima privredne reforme – od kontrole cene oslobođen je još 31 proizvod.¹² Kao osnovna mera sprečavanja kreditne ekspanzije uvedeno je ograničenje porasta kratkoročnih kredita svake pojedine poslovne banke na iznos koji je postojao sredinom godine. Izuzetak su predstavljali krediti za izvoz, krediti za pripremu proizvodnje i krediti za zalihe za izvoz. Ova mera je imala značajan restriktivan karakter, naročito imajući u vidu da su kratkoročni krediti imali viši sezonski rast u drugom polугоđu. Prvobitno je donesena sa periodom važenja samo do kraja oktobra, pa je produžena do kraja godine, i na kraju do marta 1967. Radi ublažavanja negativnih posledica ove mere po poljoprivredu, odobreni su posebni krediti Direkciji za ishranu za kupovinu određenih poljoprivrednih proizvoda.¹³ Ipak, bez obzira na ove napore,

8 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1964., 5.

9 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1965., 4-5.

10 Isto, 30-31.

11 Isto, 3-6.

12 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1966., 26.

13 Isto.

u analizi rezultata mera monetarne politike ove godine, ističe se da je monetarna politika bila uspešna na polju realizovane tražnje i investicija (smanjene su), ali neuspešna u pogledu inflacije i cena (porasle su izvan predviđenih okvira), i nedovoljno uspešna na polju regulacije trgovinskog deficita. Ističe se da je teško pretpostaviti da su mere kreditne politike mogle biti bitno restriktivnije, ali da i pored toga, njihov efekat nije bio dovoljan, naročito na polju platnog bilansa. U objašnjenju razloga nezadovoljavajućih rezultata, u izveštaju se naglašava da su donete mere monetarne politike pravilne, a da uzroke neuspeha treba tražiti u drugim faktorima, izvan kontrole Narodne banke. Zaključuje se da je potrebno nastaviti sa restriktivnom kreditno-monetarnom politikom, ali i daljim stimulisanjem izvoza i poljoprivrede, odobravanjem povoljnih kredita i izuzimanjem iz najrestriktivnijih mera.¹⁴

Naredne, 1967. godine, došlo je do još jedne reforme kreditno-monetarnog mehanizma Narodne banke. Ova reforma je donela snažnije regulisanje kreditiranja poslovnih banaka od strane Narodne banke, i liberalnije uslove za kreditiranje korisnika od strane poslovnih banaka. Time se želelo Narodnoj banci dati još više mogućnosti da direktno sprovodi efikasnu monetarnu politiku, dok se istovremeno poslovnim bankama davalo više samostalnosti i odgovornosti. U određenom smislu, ova reforma ima suprotne tendencije od one sprovedene 1963. godine (Golijanin, 1983, 55).

Kako bi mogla da dobije kredite od Narodne banke, svaka poslovna banka morala je da bude označena kao „kreditno sposobna“. Pod tim terminom, obuhvaćeno je nekoliko uslova koje banka mora da ispuni od kojih su dva najvažnija bila da se pridržava mera kreditne politike koju sprovodi Narodna banka i da je najmanje 50% kratkoročnih kredita odobreno sa rokom od 3 meseca. Najveći iznos zaduženja jedne banke kod Narodne banke određen je kao iznos njenih depozita, koji su podložni obaveznoj rezervi.¹⁵

Narodna banka mogla je da sprovodi monetarnu politiku promenom procenta obaveznih rezervi, definisanjem maksimuma zaduženja, i postavljanjem uslova pod kojima izdaje kredite poslovnim bankama, ali je poslovnim bankama ostavljena veća sloboda u pogledu uslova odobravanja kredita privrednim organizacijama i građanima. Kao krajnja mera ostavljena je mogućnost Narodnoj banci da pojedinim bankama utvrdi fiksni iznos ukupnih kratkoročnih kredita koje može odobriti (kreditni maksimum).¹⁶

14 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1966., 37-40.

15 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1967., 23-24.

16 Isto, 25.

Što se same kreditno-monetarne politike tiče, ona je i ove godine zadržala stabilizacione ciljeve, odnosno restriktivnu prirodu, uz istovremenu orijentaciju na proširivanje selektivnih mera na polju olakšavanja porasta izvoza. Kao prva mera u 1967., doneta je odluka da se produži ograničenje porasta kratkoročnih kredita do marta, kao najrestriktivnija mera. Nakon toga, i nakon stupanja na snagu novih propisa o kreditnom mehanizmu o kojem je bilo reči, kreditna stopa po kojoj je Narodna banka davala kredite određena je na 6% za reeskontne i dokumentarne kredite i 7% na sve ostale kredite. Poslovnim bankama je ostavljena sloboda u određivanju kamatne stope – jedino je maksimalna kamatna stopa povećana sa 8% na 10%.¹⁷

Istovremeno sa ovim merama, sprovedena je dalja liberalizacija uvoza, koja je bila u skladu sa jugoslovenskim otvaranjem ka svetskom tržištu i ulasku u GATT 1966.¹⁸ To je podrazumevalo i oslobađanje od kontrole cena još 53 industrijska proizvoda.¹⁹

160

Efekti dugotrajne restriktivne monetarne politike počeli su da se osećaju u privredi – BDP je porastao samo 1% po stalnim cenama (4% po tekućim) 1967. godine.²⁰ Jugoslavija je upala u recesiju, a ciljevi monetarne politike i dalje nisu bili ispunjeni u potpunosti. Zaključak izveštaja iz 1967., jeste da su efekti mera kreditno-monetarne politike značajni, ali ne i dovoljni da se ispune postavljeni ciljevi ekonomske politike. Za uspješnije ostvarenje postavljenih ciljeva (naročito na polju platnog bilansa), tvrdi se u izveštaju, pored nastavka trenutne restriktivne monetarne politike, potreban je širi spektar sinhronizovanih mera, „u prvom redu na polju politike raspodele dohotka, na polju fiskalne politike i na polju platnog bilansa.“²¹

Ipak, činilo se da je državno vodstvo izgubilo strpljenje i poverenje u politiku Narodne banke. Naredne, 1968., napuštena je restriktivna monetarna politika, i izvršeno je veliko „upumpavanje“ novca u privredu, kako bi se izlečila recesija i izašlo iz stagnacije. Stopa obavezne rezerve poslovnih banaka menjana je nekoliko puta u toku godine, sa 35% na 25%.²² Snižene su i maksimalne kamatne stope koje poslovne banke mogu ugovarati, sa 10% na 8%, a kamatna stopa na kredite koje je Narodna banka davala poslovnim bankama određena je na 6%, kako na poseban, tako i ree-

17 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1967., 26-27.

18 Arhiv Jugoslavije (AJ), Savezno izvršno veće (SIV) broj fonda 130, fascikla 659/1091, Izveštaj o stupanju Jugoslavije u članstvo GATT, 28. Jun 1966.

19 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije, 1967, 27.

20 Isto, 6.

21 Isto, 40-41.

22 Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1968., 61.

skontni kredit (ranije samo za reeskontne kredite).²³ Sledeći na meti bili su potrošački krediti: kako bi se građani podstakli da ponovo počnu uzimati ove kredite, ukinuta je obaveza polaganja učešća, povećana je granica zaduženja, i proširene su mogućnosti zaduživanja i na poljoprivredne proizvođače, studente i čak pod određenim uslovima.²⁴ Kako bi se dodatno osnažio rast privrede, i to posebno poljoprivrednog sektora, koji je bio značajan u pogledu izvoza, poslovnim bankama u poljoprivrednim regionima omogućeno je prekoračenje maksimalne granice zaduženja kod Narodne banke za visinu odobrenih kredita namenjenih za otkup pšenice. Podsticajni krediti odobravani su i za izvozne poslove, za pripremu turističke sezone i za stambenu izgradnju.²⁵ Ove mere dovele su do oživljavanja privredne aktivnosti i porasta novčane mase i svih vrsta kredita, što je značilo definitivno napuštanje pređašnje restriktivne monetarne politike i prelazak na ekspanzivnu. U zaključku izveštaja za 1968., ističe se da je kreditno-monetarna politika uspešno delovala u pravcu oživljavanja privredne aktivnosti, što je bio njen osnovni cilj, ali uz „zadržavanje stabilizacionih ciljeva.“ Navodi se i da je neophodno biti oprezan u sledećoj, 1969. godini, zbog mogućnosti da se osele efekti preterane monetarne ekspanzije.²⁶

Ako posmatramo ukupno razdoblje, od 1963-1968., možemo izneti sledeća opažanja o prirodi mera monetarne politike Narodne banke Jugoslavije:

- Ukupni krediti banaka privrednim organizacijama nastavili su da rastu uprkos restriktivnoj politici u ovom periodu (grafikon 4).
- Ukupni investicioni krediti su u stagnaciji i opadanju tokom posmatranog perioda, sve do 1968., kada dolazi do naglog ponovnog rasta (grafikon 5).
- Kratkoročni krediti banaka privredi nastavili su rast uz manje usporavanje, koji je jedino bio značajan u periodu 1966-1967., kada je na snazi bilo ograničenje njihovog porasta (grafikoni 6 i 7).
- Potrošački krediti stanovništvu bili su u stagnaciji i opadanju tokom čitavog perioda, sve do 1968., kada dolazi do naglog ponovnog rasta (grafikon 8).

23 Isto, 63.

24 Isto, 67.

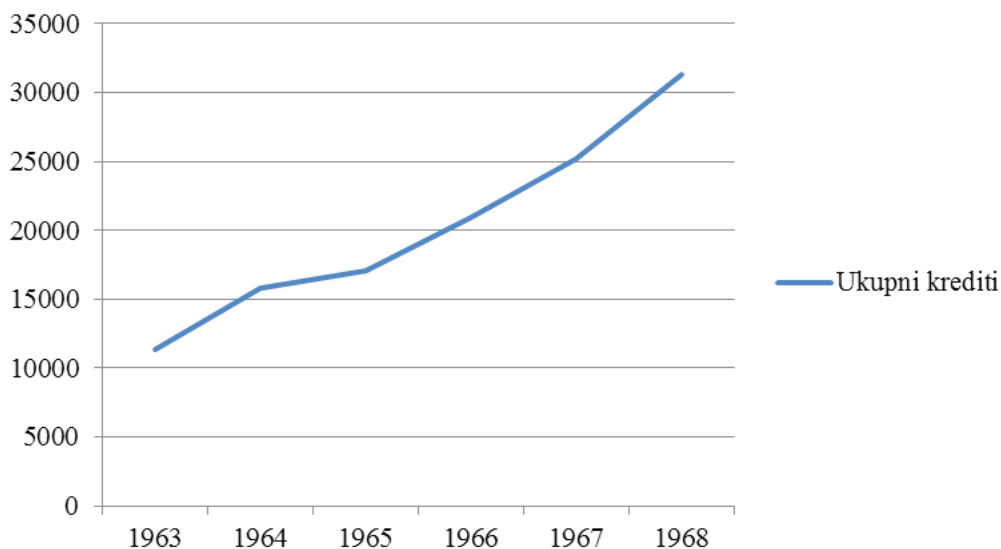
25 Isto, 63-65.

26 Isto, 4-5.

- Restriktivna kreditno-monetarna politika ciljala je smanjenje investicionih i potrošačkih kredita, i usporavanje rasta kratkoročnih kredita privrednim organizacijama.
- Najrestriktivnije godine u pogledu kreditne ekspanzije bile su 1966. i 1967. godina.
- Bez obzira na izrazito restriktivan karakter mera koje su sprovedene, nije došlo do smanjenja ukupnih kredita, već samo do delimičnog usporavanja rasta i menjanja njihove strukture (iz investicionih u kratkoročne).

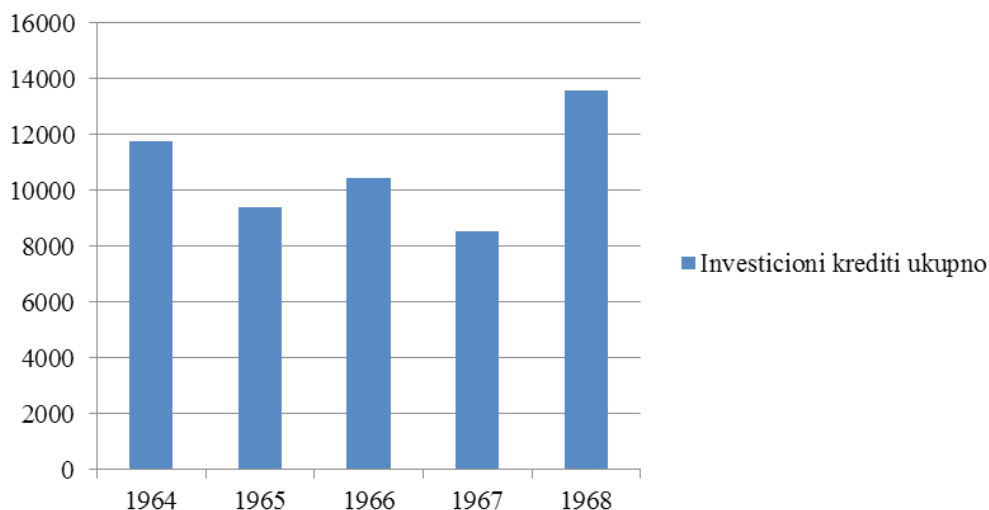
Grafikon 4: Ukupni krediti privrednim organizacijama 1963-1968., u milionima dinara iz 1968. godine

162

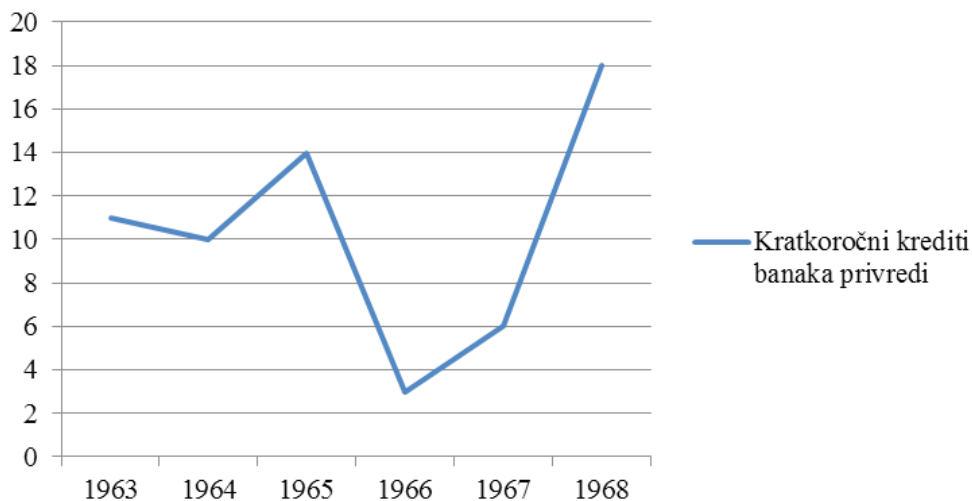
Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjeg izveštaja Narodne banke 1968., str. 43.

Grafikon 5: Ukupni investicioni krediti privredi 1964-1968., u milionima dinara iz 1968.

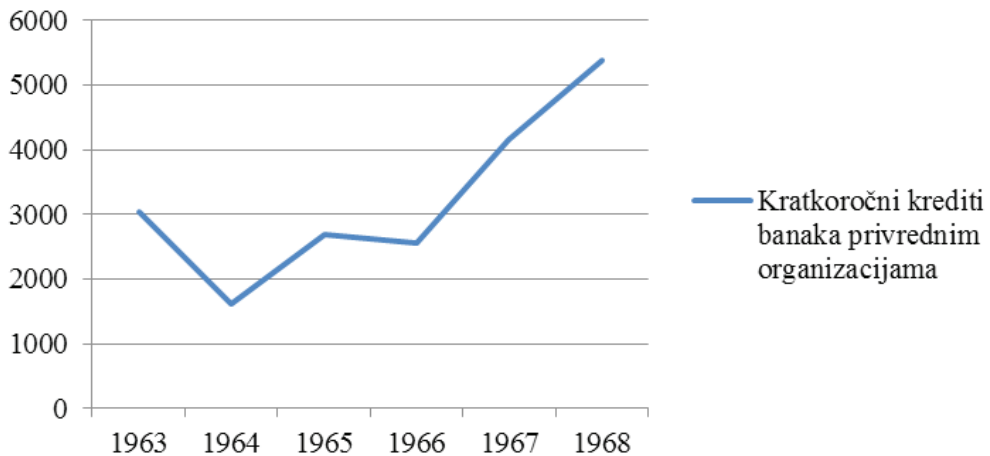
Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjeg izveštaja Narodne banke Jugoslavije 1968., str. 39.

Grafikon 6: Kratkoročni krediti banaka privredi (rast u (%))

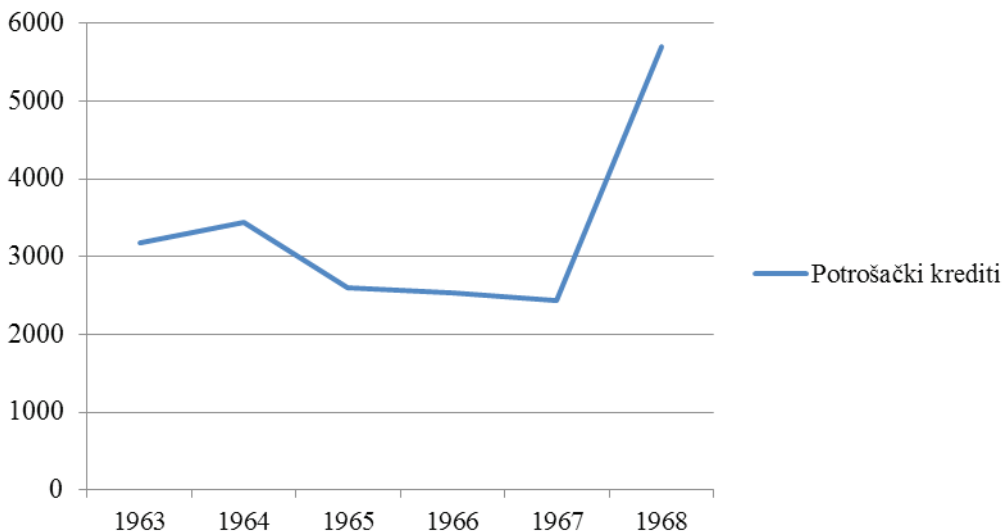
Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjih izveštaja Narodne banke Jugoslavije 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Grafikon 7: Kratkoročni krediti banaka privrednim organizacijama (1963-1968) u milionima dinara iz 1968.

Izvor: *Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjeg izveštaja Narodne banke 1968., str. 43.*

Grafikon 8: Potrošački krediti građanima (u milionima dinara 1968.)

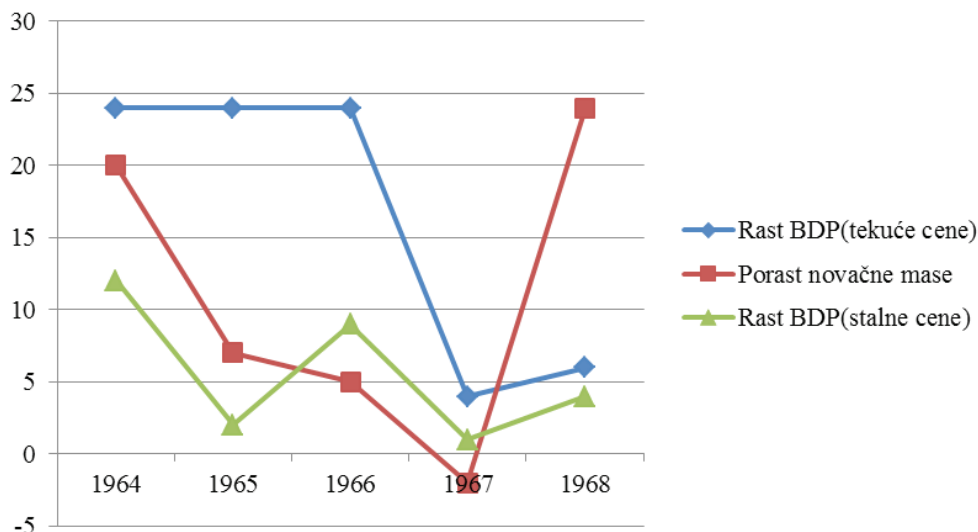
Izvor: *Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjeg izveštaja Narodne banke Jugoslavije 1968., str. 45.*

REZULTATI

Kakvi su bili rezultati sprovedenih mera prilikom realizovanja ključnih ciljeva definisanih 1963? Kao što je već navedeno, u godišnjem izveštaju Narodne banke iz 1967., dakle poslednje godine pre napuštanja stabilizacione monetarne politike, ističe se da je efekat mera „značajan, ali ne i dovoljan da se postignu postavljeni ciljevi.“ Ciljevi su ispunjeni na polju usporavanje realizovane tražnje, rasta novčane mase i investicija, ali nisu doveli do stabilizacije čitave privrede, pa tako rast dohodaka i dalje raste, a sa njim i cene. Posebno se kritički posmatraju rezultati postignuti u domenu platnog bilansa sa inostranstvom.²⁷

Dostupni podaci potvrđuju ovu ocenu. Na polju rasta novčane mase, kao cilj 1963., postavljeno je da novčana masa raste sporije od bruto društvenog proizvoda po tekućim cenama. Kao što se vidi iz priloženog (grafikon 9), novčana masa rasla je sporije od BDP po tekućim cenama svake godine do 1968. godine (kada je počela ekspanzivna monetarna politika), a 1966. i 1967. čak sporije i od rasta BDP po stalnim cenama.

Grafikon 9: Porast novčane mase u odnosu na porast BDP po tekućim i stalnim cenama u (%) 1964-1968

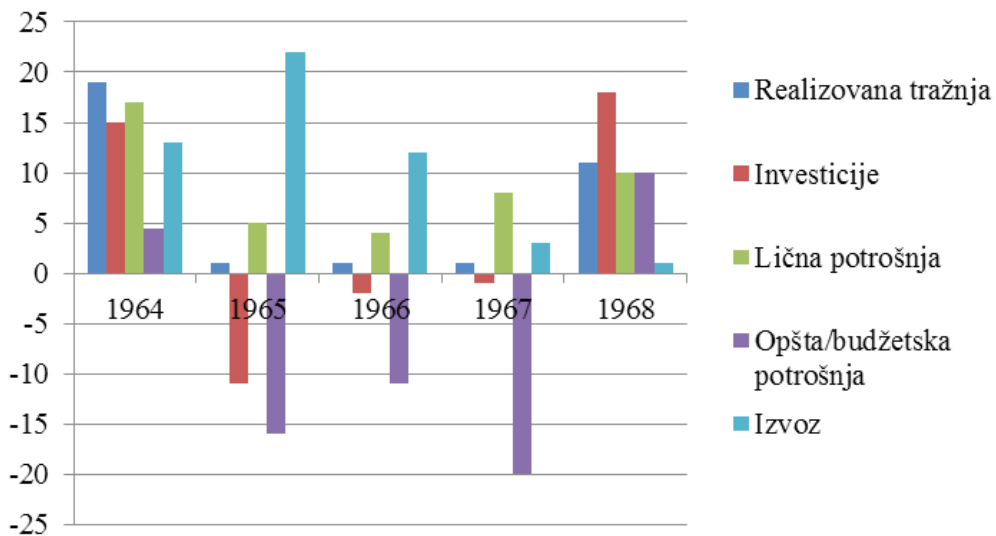

Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz godišnjih izveštaja Narodne banke Jugoslavije 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

²⁷ Godišnji izveštaj Narodne banke Jugoslavije 1967., 40-41.

Na polju realizovane tražnje, potrošnje i investicije, monetarna politika ispunila je većinu zacrtanih ciljeva (grafikon 10). Opšta potrošnja, odnosno potrošnja iz državnog budžeta padala je svake godine od 1964. do 1968., isto kao i investicije. S druge strane, izvoz je, podstaknut merama rastao, i to najbrže 1965. i 1966., da bi zatim usporio rast, zajedno sa čitavom privrednom. Lična potrošnja je usporila rast, ali nije zaustavljena, što se može objasniti nemogućnošću monetarne politike da utiče na rast ličnih dohodaka, koji su nosili rast lične potrošnje. Svi ovi faktori rezultovali su time da ukupna realizovana tražnja raste 1%, od 1964-1968., što se može smatrati održivim rastom, koji je postavljen kao jedan od ciljeva monetarne politike. Ono što još vredi primetiti, jeste da su restriktivne mere monetarne politike na ovom polju počele da daju rezultate tek od 1965 – 1964. godine, sve komponente realizovane tražnje su u znatnom porastu.

Grafikon 10: Realizovana tražnja, izvoz, investicije, lična i opšta potrošnja, 1964-1968. rast u (%)

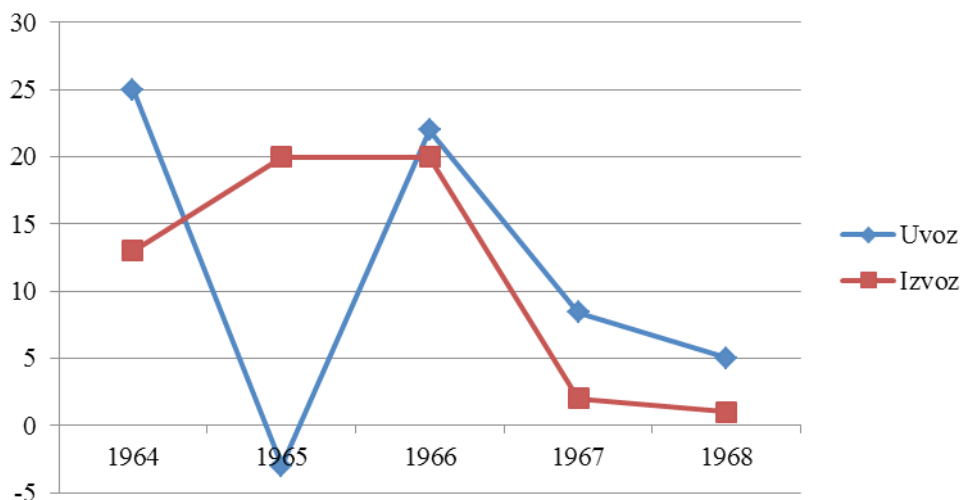

Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjih izveštaja Narodne banke Jugoslavije 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Na polju spoljne trgovine, situacija je bila složenija. Osnovni cilj monetarne politike postavljen 1963., bio je da izvoz raste brže od uvoza, i posledično, smanjenje

trgovinskog deficita. Ovaj cilj ispunjen je samo 1965. godine, kada je izvoz porastao za 20%, a uvoz imao negativan rast od 3%. Već sledeće godine, uvoz je nastavio da raste, a izvoz je usporio porast. U naredne dve godine, i izvoz i uvoz su znatno usporili stopu porasta, ali je uvoz zadržao veću stopu porasta od izvoza (grafikon 11).

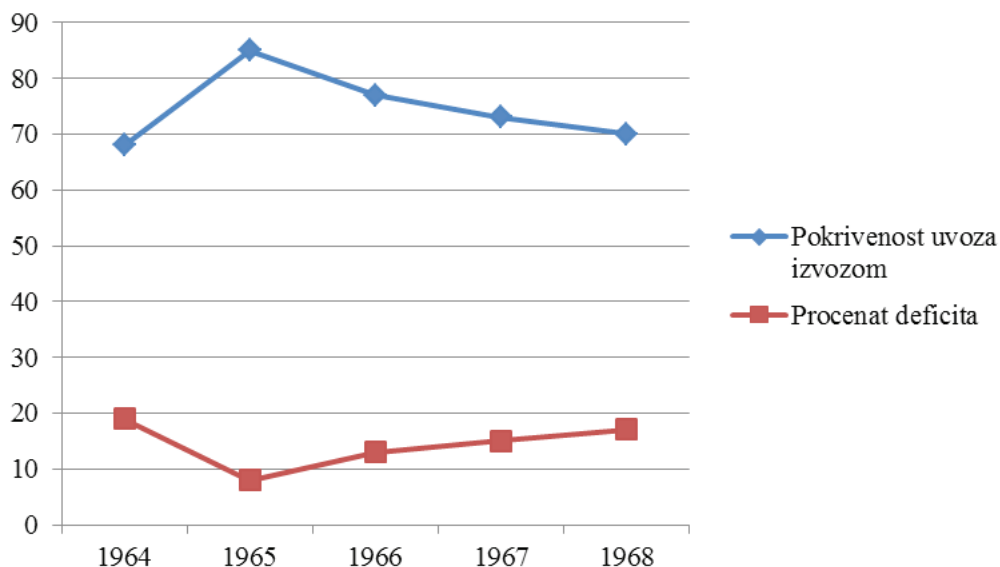
Grafikon 11: Porast uvoza i izvoza u (%), 1964-1968.

Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjih izveštaja Narodne banke 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Ovaj trend uočljiv je i ako pogledamo druge parametre – pokrivenost uvoza izvozom porasla je sa 68% 1964., na 85% 1965., a zatim je narednih godina polako opala, da bi 1968. opet došla na sličan nivo kao i 1964. (70%). Procenat deficita Jugoslavije pao je sa 19% 1964., na 8% 1965., a zatim opet postepeno rastao dok nije dosegao 17% 1968. godine. Iz ovoga vidimo da su se efekti kratkotrajnog poboljšanja odnosa u spoljnoj trgovini iz 1965., osećali i tokom narednih godina (grafikon 12).

Grafikon 12: Pokrivenost uvoza izvozom i procenat deficita Jugoslavije u spoljnoj trgovini, u (%)

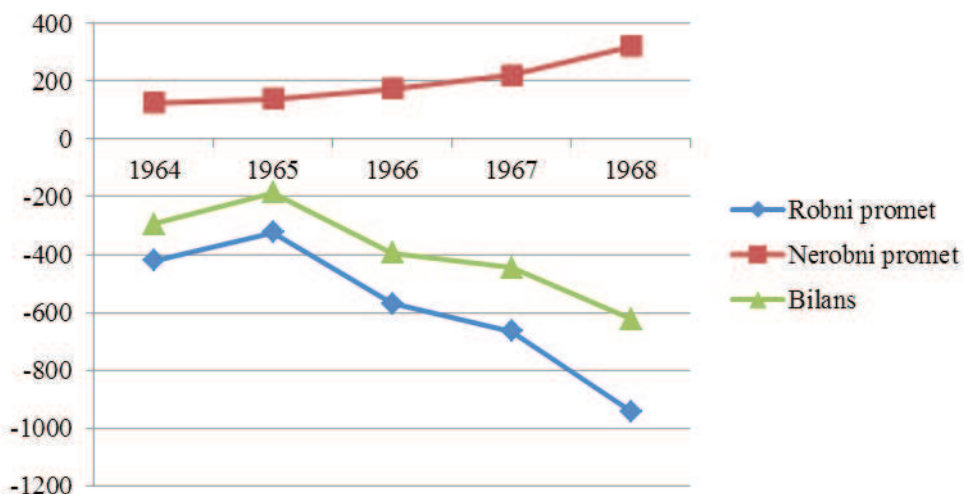

Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz godišnjih izveštaja Narodne banke 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Ipak, kada pogledamo apsolutne brojke, stanje u spoljnotrgovinskim odnosima se očigledno i dalje pogoršavalo. Nakon kratkotrajnog poboljšanja 1965., trgovinski deficit je nastavio da raste – sa 421 miliona dinara 1964²⁸, spustio se na 323 miliona 1965., a zatim je rastao sve do čak 944 miliona dinara 1968. Ukupan bilans sa inostranstvom imao je sličan trend, nešto ublažen konstanto rastućom pozitivnom ne-robnom razmenom sa inostranstvom, koja je rasla usled porasta prihoda od turizma i doznaka od jugoslovenskih radnika u inostranstvu (grafikon 13).

²⁸ Po kursu iz 1965. godine.

Grafikon 13: Robni i nerobni promet i bilans Jugoslavije sa inostranstvom (1964-1968), u milionima dinara iz 1965.

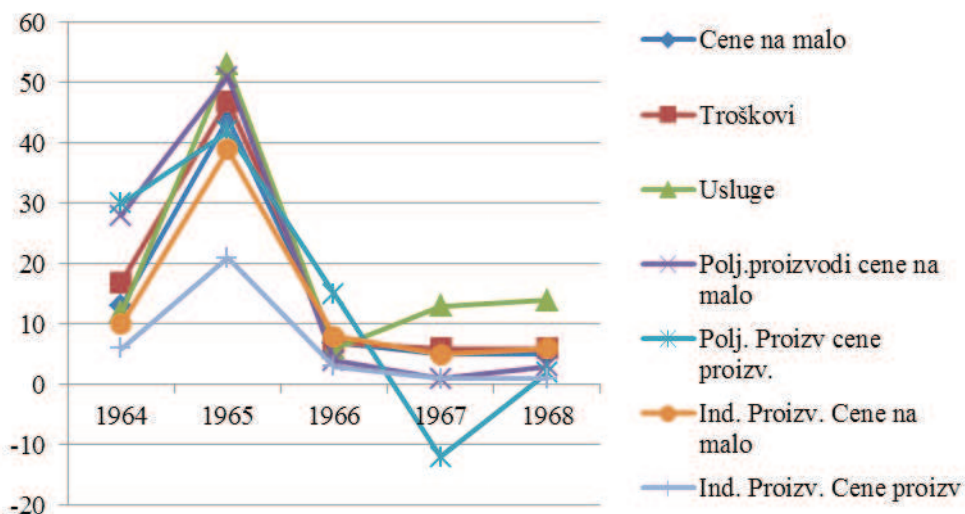
Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz godišnjih izveštaja Narodne banke 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Ipak, uzroci za ovakvo kretanje jugoslovenskog trgovinskog bilansa ne mogu se tražiti u monetarnoj politici – osnovni razlog predstavlja formiranje zajedničkog tržišta Evropske ekonomske zajednice što je dovelo do donošenja protekcionističkih mera na poljoprivredne proizvode, koji su činili najveći deo jugoslovenskog izvoza.²⁹ Monetarna politika nije mogla da utiče na ove okolnosti, iako je primetno da je rast deficita bar delimično usporen u toku godina sprovođenja restriktivne politike, najvećim delom zbog smanjenja stope rasta uvoza. Možda bi, da nije bilo pomenu-tih spoljnotrgovinskih okolnosti, i da je jugoslovenski izvoz nastavio da raste kako je planirano, bio ispunjen postavljeni cilj monetarne politike iz 1963., po kojem je trebalo postići brži rast izvoza od uvoza i izbalansiran bilans u odnosu sa inostranstvom. Ipak, to nije bio slučaj, te se mora zaključiti da je monetarna politika doživela neuspeh u pogledu ispunjenja ciljeva na polju spoljnotrgovinskog bilansa.

Letimičan pogled na kretanje cena različitih kategorija proizvoda u Jugoslaviji (grafikon 14), mogao bi ostaviti utisak da je nakon 1965. godine došlo do efikasne kontrole inflacije.

²⁹ AJ, 130, F-658-1089, Izveštaj o informativnim razgovorima SFRJ-EEZ, o problemima izvoza poljoprivrednih proizvoda Brisel, 5-7. jun, 1968.

Grafikon 14: Kretanje cena u Jugoslaviji po više kategorija u (%), 1964-1968.

Izvor: Autorski prikaz na osnovu podataka iz Godišnjih izveštaja Narodne banke, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Ipak, to je daleko od istine. Ogroman porast do kojeg je došlo 1965., i koji je bio posledica privredne reforme i oslobađanja od dugotrajne kontrole cena velikog broja proizvoda, doveo je do rasta cena između 40% i 50% za većinu proizvoda i usluga. U odnosu na taj porast cena, kasniji rast deluje daleko umereniji; ipak, on je i dalje bio značajan kada se pogledaju apsolutne stope. Cene proizvoda u maloprodaji rasle su od 5-7% u periodu 1966-1968., u odnosu na 13% pre reforme (1964). To je značajno poboljšanje, ali je i dalje bilo daleko od potpune stabilizacije cena, na šta se ciljalo sa restriktivnom monetarnom politikom. Cene usluga rasle su 6% 1966., pa 13% 1967., i zatim 14% 1968. Pre reforme 1965., usluge su rasle po stopi od 12% (1964), što je tada karakterisano kao neprihvatljivo. Ukupni troškovi života rasli su 7% 1966., a zatim 6% 1967. i 1968., što je znatno niže od predreformskog nivoa od 17%, ali i dalje nezadovoljavajuće. Cene poljoprivrednih proizvoda kod proizvođača imale su dinamičan tok, pa je nakon znatnog povećanja u okviru reforme 1965 (42%), nastavljen značajan rast i 1966. od 15%. Nakon toga, dolazi do pada cena od 12% 1967., između ostalog i kao posledica smanjenog izvoza i viška robe na domaćem tržištu. Tek 1968. dolazi do stabilizacije, sa rastom cena od 2%. Cene industrijskih proizvoda kod proizvođača imale su najstabilniji razvoj: rasle su 3% 1966., i svega 1% 1967. i 1968.

Posmatrano sveukupno, može se zaključiti da monetarna politika nije ispunila ciljeve u pogledu kontrole inflacije i stabilnosti cena postavljene 1963. Bez obzira na oštar restriktivan karakter, rast cena nije sasvim zaustavljen, već samo usporen, naročito u sektoru usluga.

U odnosu na ciljeve postavljene 1963. godine, monetarna politika vođena 1964-1968., može se okarakterisati kao delimično ili potpuno neuspješna. Restriktivan karakter mera koje su donete doveo je do smanjene tražnje, investicija i izdvajanja iz budžeta, kao i do smanjenja novčane mase, koja je sporije rasla od BDP po tekućim cenama svake godine u posmatranom periodu. To je jugoslovensku privredu odvelo u recesiju, koja se zatim „lečila“ ekspanzivnom monetarnom politikom od 1968. godine. S druge strane, mere nisu dovele do dugoročne stabilizacije jugoslovenske privrede, koja bi se ogledala u stabilizaciji cena i uravnoteženju platnog bilansa sa inostranstvom, što je trebalo da bude njihov osnovni cilj.

OBJAŠNENJA NEUSPEHA

U radovima istaknutih ekonomista iz ovog perioda možemo pronaći različita tumačenja razloga neuspeha monetarne politike. U ovom radu, predstavimo dva različita tumačenja, koja su dali Ivo Perišin³⁰ i Branko Horvat³¹. Ono u čemu su se obojica složila, kao i dobar deo stručne javnosti, bilo je da je previše vere polagano u monetarnu politiku kao čudotvoran lek za probleme privrede, i da su se istovremeno ignorisali drugi elementi privredne politike, kao što su fiskalna politika, politika dohodaka i cena, politika zaduživanja u inostranstvu i devizna politika (Golijanin, 1979, 17-20).

Ivo Perišin ističe da je monetarna politika vođena dobro, ali da je razlog njenog neuspeha ograničeni uticaj koji ona ima na privredu. Po njemu, monetarna politika može osigurati obilatije ili opreznije snabdevanje privrede novcem, ili povući količinu novca koja joj se odredi. Ali, kaže Perišin, tu prestaje njena moć. Ona ne može promeniti suštinu odnosa reprodukcije, odnosno osnovni uzrok problema u

30 Ivo Perišin (1925-2008), hrvatski i jugoslovenski ekonomista i političar, profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu i guverner Narodne banke Jugoslavije (1969-1972). Kao član centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije, obavljao je brojne visoke državne funkcije.

31 Branko Horvat (1928-2003), hrvatski i jugoslovenski ekonomista, osnivač i dugogodišnji direktor Jugoslovenskog instituta za ekonomska istraživanja i profesor na Ekonomskom fakultetu u Zagrebu.

privredi. Zbog toga „restriktivna monetarna politika neće ukloniti problem zbog kojeg je uvedena, koliko god savršeno osmišljena bila, a ekspanzivna će ga samo prikriti dok se ne dođe do pravog rešenja“ (Perišin, 1975, 19).

Po Perišinu, proces formiranja akumulacije jeste osnovni pokretač privrede, a pravедna i efikasna raspodela akumulacije najvažniji faktor koji utiče na privredni razvoj. Problem jugoslovenske privrede potiče od toga što postoji centralistička raspodela društvene akumulacije. Ranije se centralistička raspodela sprovodila preko društvenih investicionih fondova, a nakon reforme iz 1965., preko banaka. On tvrdi da je došlo do samo deklarativne promene, i da su banke jednostavno zamenile raniji sistem direktne državne kontrole. Potrebno je ukinuti postojeći sistem raspodele, koji se zasniva na kreditima, i povećati učešće sopstvenih sredstava preduzeća u finansiranju investicija. On kritikuje koncentraciju moći u bankama, koje uzimaju višak rada proizvođača i usmeravaju ga u velike projekte koje smatraju važnim i profitabilnim (Perišin, 1975, 20-21).

Trenutna raspodela akumulacije po mišljenju Perišina, sa sobom nosi tri problema. Prvi, i očigledan problem je što je takva raspodela nepravedna, i nije u saglasju sa socijalističkim vrednostima. Drugi problem je što ovakva raspodela akumulacije smanjuje zainteresovanost preduzeća za formiranje akumulacije i utiče na neracionalno usmeravanje investicija. I na kraju, ovakva raspodela dovela je do razvoja potrošačke psihologije, zato što su ljudi skloniji da lakše troše novac koji dobijaju u vidu kredita, koji nije njihov i ne zavisi direktno od rezultata njihovog rada (Perišin, 1975, 65).

Rešenje koje Perišin predlaže polazi od pretvaranja svih kratkoročnih dugovanja preduzeća u dugoročne kredite ili sopstvena sredstva, čime bi se preduzeća oslobodila velikih kamata koje plaćaju bankama i povećala stopu samofinansiranja. Nakon toga, potrebno je organizovati preduzeća u privredno-finansijska udruženja, tako da svaka privredna organizacija ima i sopstvenu finansijsku organizaciju, odnosno banku. Umesto centralnog odlučivanja, Perišin se zalaže za društveno dogovaranje svih učesnika u privredi³² (Perišin, 1975, 84-87).

Branko Horvat se slaže sa Perišinom da je jugoslovenski privredni sistem pogrešno postavljen, ali, za razliku od njega, on ističe i da je monetarna politika vođena loše. Osnovna zamerka koju Horvat ističe jeste to što se restriktivna monetarna politika vodila bez poznavanja privrednih ciklusa u Jugoslaviji. To je dovelo do toga da su se privredne reforme i restriktivna monetarna politika (koja je trebalo da obezbedi

32 Ove koncepcije biće prihvaćene i sprovedene početkom sedamdesetih godina, u okviru reformi organizacija udruženog rada (OUR), i nastanka tzv. „dogovorne privrede“.

njihovo sprovođenje), započinjale u silaznim periodima privrednih ciklusa, što je dovelo do produbljivanja dolova ciklusa i vodilo privredu u recesiju koja se posle morala rešavati ekspanzivnom monetarnom politikom. Po njemu, započinjanje privrednih reformi, i eventualna restriktivna monetarna politika, moraju se planirati za vreme uzlaznih perioda privrednih ciklusa da bi imali šanse za uspeh. Zbog toga je neophodno vratiti značaj planiranju u Jugoslaviji, i voditi aktivnu anticikličnu politiku (Horvat, 1968, 173-177).

Horvat takođe kritikuje način na koji je privredni sistem organizovan, ali sa drugih pozicija. On tvrdi da je, nakon ukidanja društvenih investicionih fondova, što smatra nesumnjivo pozitivnom reformom, na njihovom mestu nije uspostavljena nijedna druga institucija koja bi na efikasniji način raspoređivala akumulaciju. Zbog toga predlaže uspostavljanje Narodnog fonda, koji bi bio zadužen za vođenje fiskalne politike, na sličan način kao što je Narodna banka bila zadužena za vođenje monetarne politike. Osim toga, Horvat predlaže i proširivanje postojećeg Zavoda za cene u Arbitražu za cene i dohotke, s obzirom da inflacija u Jugoslaviji najviše potiče od rasta dohodaka (Horvat, 1984, 61-66).

Što se tiče organizacije preduzeća, Horvat, za razliku od Perišina, smatra da je preduzeća potrebno organizovati na bazi ekonomsko-tehnološke sličnosti, odnosno uvesti „institutsku organizaciju grana“ (Horvat, 1984, 121-124). Potrebno je ostaviti preduzećima sopstvena sredstva akumulacije, ali ih, propisima, naterati da deo sredstava odvajaju namenski za investiranje (Horvat, 1984, 57). Konačno, on zaključuje da je jedini način da se trajno osigura stabilni rast i povećanje produktivnosti, ujednačavanje uslova privređivanja za sve privredne subjekte, koja se može postići uvođenjem jasno određenog regulisanog tržišnog sistema zasnovanog na samoupravnom socijalizmu, ukidanjem administrativnih intervencija i sprečavanjem monopola pojedinih preduzeća (Horvat, 1989).

ZAKLJUČAK

Ukidanje društvenih investicionih fondova, kao i unutrašnje reforme kreditno-monetarnog sistema pružile su priliku za značajniju ulogu kreditno-monetarne politike u Jugoslaviji. Ipak, bez obzira na pojedine pozitivne pojave, ukupni rezultati ove politike nisu bili zadovoljavajući. Razloge za to možemo pronaći u preteranom oslanjanju na monetarnu politiku, te nedovoljnom poznavanju privrednih ciklusa i nepostojanju fiskalne politike, zatim uticaju političkih i društvenih faktora, kao i u suštinskim problemima raspodele akumulacije i rezultata rada u jugoslovenskoj privredi.

LITERATURA I IZVORI

Neobjavljeni izvori:

- » Arhiv Jugoslavije (AJ), Savezno izvršno veće (SIV), broj fonda 130, F-658 (Evropska ekonomska zajednica), F-659 (GATT).

Objavljeni izvori:

- » Godišnji izveštaji Narodne banke Jugoslavije 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968.

Literatura:

- » Dyker, David A. (1990). *Yugoslavia: Socialism, Development and Debt*, Routledge.
- » Golijanin, Milan. (1979). *Monetarni sistem i monetarno-kreditna politika Jugoslavije*, Zagreb.
- » Golijanin, Milan. (1983). *Bankarstvo Jugoslavije: teorija, organizacija i poslovanje*, Beograd.
- » Horvat, Branko. (1989). *ABC jugoslavenskog socijalizma*, Zagreb.
- » Horvat, Branko. (1984). *Jugoslavenska privreda 1965-1983, predlozi i rešenja*, Zagreb-Ljubljana.
- » Horvat, Branko. (1984). *Politička ekonomija socijalizma*, Zagreb.
- » Horvat, Branko. *Jugoslavenska privreda 1965-1983, prognoze i kritike*, Zagreb-Ljubljana 1984.
- » Miljanić, Nikola. (1964). *Novac i kredit u procesu društvene reprodukcije*, Zagreb.
- » Perišin, Ivo. (1975). *Novac, kredit i bankarstvo u sistemu samoupravljanja*, Zagreb.
- » Ugričić, Miodrag. (1967). *Novčani sistem Jugoslavije*, Beograd.
- » Woodward, Susan L. (1995). *Socialist Unemployment - The Political Economy of Yugoslavia, 1945-1990*, Princeton University Press.